SPANIEN VENTER

ADOLPH RASTÉN

I.

Spanien har en legende, som fortæller, at det er den fjendtlige omverden, der er skyld i alt det onde og tragiske, som rammer Spanien. Det er »den sorte legende« – leyenda negra. Den sorte legende har i århundreder været brugt som regimernes forklaring på landets modgang og nedgang. Misundelige kræfter udefra lurede og lurer på at tilføje Spanien sorger og bekymringer og lidelser og national splittelse. Det er en virksom legende. Den har været et af Franco-styrets bedste politiske våben mod utilfredshed og opposition blandt landets egen befolkning. Når kriser truede; når udenlandske magter prøvede at isolere det fascistiske Spanien; når det spanske samfund var ved at gå økonomisk bankerot; når arbejdere strejkede; når præster og studenter demonstrerede – så havde man den sorte legende ved hånden.

Som kætterne og jøderne fik skylden for alt ondt i Ferdinand og Isabellas Spanien; som oplysningen og liberalismen var de onde ånder, der skulle fordrives af Ferdinand den Syvende efter Napoleons-tiden; som forfatningsreform og parlamentarisme var nederdrægtige kræfters værk i det nittende århundrede; som socialismen og arbejdernes fagbevægelse var det efter den første verdenskrig; som republiken og anarkismen og kampen mod godsejervældet var det i 30'erne – sådan har kommunismen været det store fjendtlige fremmede spøgelse, som måtte bekæmpes og forfølges og tilintetgøres af det fascistiske regime. Fra Hitler og Mussolini overtog general Franco antibolchevismens ideologi, da han havde startet borgerkrigen mod den spanske republik – for netop 30 år siden. Med antibolchevismen som parole har Franco styret Spanien gennem de 27 år, der er gået siden fascismens sejr. Men kommunismen er kun en enkelt del af den sorte legendes fortælling om alle de fremmede farer, som stadig truer landet. Den katolske kirke indprenter skolebørnene en katekismus over vildfarelser i denne rækkefølge: materialisme, darwinisme, atheisme, pantheisme, deisme, rationalisme, protestantisme, socialisme, kommunisme, syndikalisme, liberalisme, modernisme – og frimurebevægelsen!

Den dag i dag er Franco-regimets erklærede hovedfjende »kommunismen«. Med antikommunismen som feltråb og med borgerkrigen som skræmmespøgelse har regimet i 27 år holdt befolkningen underkastet og

undertvunget og opnået det, som var frankismens mål: at udrydde alle politiske partier og enhver form for politisk frihed, at befæste det militante enevælde og inkarnere den åndelige reaktion. Man dræbte det tyvende århundrede og gjorde al liberal tænkning til statsforbrydelse. Man genskabte under teknisk nyere former Philip den Andens mørke Spanien. Men så stærk var alligevel »den sorte legende«, at regimet kunne samle landet omkring sig, når det i årene efter den anden verdenskrig befandt sig i en krisesituation. Legenden om de fjendtlige fremmede kræfter, som truer Spanien, har været Francos bedste psykologisk-politiske redskab til at styre regimet gennem kriserne og uden om klippeskærene. Parolen om fædrelandets enhed og nationens eksistens – og truslen om anarki og kaos, angsten for en ny borgerkrig – har været diktaturets trumf mod enhver antastelse udefra og indefra.

Hvor mange blev dræbt under borgerkrigen? Den seneste historiske forskning vil påvise, at tallet ikke som længe formodet er én million, men godt 400.000, og at yderligere 100.000 omkom af sult og lidelser. Men derpå fulgte hævnen og opgøret og koncentrationslejrene. Så måske er én million alligevel noget i retning af det rigtige tal. Måske var det virkelig 5 pct. af befolkningen, der gik i graven for Francos skyld. I de faldnes dal på en højslette uden for Madrid har regimet indrettet et mindested med en gravkirke under klippen og over denne et kors, som rækker 153 meter op imod himlen. Det er det officielle mindested for alle de faldne på begge sider af kamplinjen under borgerkrigen – forsoningens dal, som man gerne vil kalde den. Men er spanierne er forsonet folk? Kan man tale om forsoning under et regime, som praktiserer den sorte legende gennem militærdiktatur og politi-terror? Sammenholdets element har været tvang fra oven og frygt forneden. Tvangen som den manifesterer sig fra de grupper og institutioner, der udgør regimets rygrad og fundament: hæren og politiet i alle deres åbenlyse og hemmelige forgreninger. Og falangen eller »den nationale bevægelse«, som den kaldes, og syndikaterne, denne til dato velbevarede korporative sam-organisation af arbejdere og arbejdsgivere. Med disse institutioner og grupper, støttet af de højere samfundsklasser og med et censur-apparat, som griber ind i hver eneste detalje af samfundslivet, har tvangens regime kunnet holde alle de andre nede i underkastelse og hindre eller beherske enhver videregående virkning af protester, uvilje og opposition mod Franco-styret. Og så kan man altså gennem presse, radio og fjernsyn i enhver situation, som måtte være passende, sætte den sorte legendes store orgel-instrument i gang og appellere til samfundssindet og de ængstelige massers frygt for en ny broderkrig.

Det er ikke så mærkværdigt, at Franco engang har sagt, at »Spanien er let at styre«. Med dette apparat! Og dog vil det være urimeligt at tro, at det ikke har været en kunst for general Franco at regere Spanien. Det

vil heller ikke være tilstrækkelig at sige, at han har regeret landet med de midler, han brugte, da han i 1934 – på republikens anmodning – knuste minearbejder-strejken i Asturien og lod 2000 oprørske arbejdere henrette. Det var Francos første store præstation som chef for den spanske generalstab. Den viste ham som den koldblodige general. Det gjorde også hans strategi og operationer under borgerkrigen. Koldblodighed, tålmodig vente-teknik, dristighed i beslutninger og hårdhed i beslutningernes udførelse – dette er nogle af de væsentligste træk i det personbillede, der har dannet sig omkring Franco. Han havde aldrig vundet borgerkrigen uden Hitlers og Mussolinis hjælp i mandskab og materiel. Og trods Stalins støtte til republikken er det i eftertidens perspektiv usandsynligt, at republiken havde vundet borgerkrigen uanset de internationale brigader, som iøvrigt kun nåede op på 18.000 mand. Republiken tabte, fordi vestmagterne med England i spidsen undlod at komme de antifascistiske kræfter til hjælp mod de fascistiske og nazistiske og fordi de gennem en lige så tragisk som koldblodig ikke-indblandings-politik forsøgte at føre *appeasement*, forsonligheds-politik, over for Hitler og Mussolini. Og Amerika nægtede republiken våben med en embargo-politik, som præsident Roosevelt senere kaldte en sørgelig misforståelse. Det nazistiske Tyskland og det fascistiske Italien nægtede sig ingenting. Stalin ønskede Franco's nederlag, men ville ikke se republiken alt for stærk. Han frygtede, at borgerkrigen kunne medføre en europæisk storkrig. Vestmagterne, frem for alt England, frygtede, at en republikansk sejr ville give kommunisterne og dermed Stalin fodfæste i Spanien. De ønskede hemmeligt og åbent en sejr for Franco. Hitler vidste, at England og Frankrig ikke ville kæmpe. I september 1938 kapitulerede London og Paris for Hitlers krav om indlemmelse af Tjekkoslovakiets Sudeterland i Stortyskland. Da vågnede den britiske samvittighed over for den spanske republik. Men da var det for sent. I marts 1939 rykkede Hitler ind i hele Tjekkoslovakiet. Da var den spanske republik gået under. I september samme år kom den verdenskrig, for hvis undgåelse vestmagterne havde ofret Spanien og Tjekkoslovakiet.

Men koldblodigt holdt Franco sit land uden for krigen og modstod alle Hitlers krav og fristelser. Og siden de allieredes første sejre i 1943 har Franco ført en politik, som har båret ham over alle udenrigspolitiske kriser. Hans fascisme har overlevet forbillederne i Tyskland og Italien. Han har afværget øst- og vestlandenes diplomatiske og politiske blokade i årene mellem 1945 og begyndelsen af 50'erne. Korea-krigen blev det verdenspolitiske vendepunkt, som fik vestmagterne med USA i spidsen til at give ham anerkendelse og gradvis oprejsning. Han har måttet betale noget for det, men ikke ret meget. Hele strukturen i det fascistiske regime er bibeholdt intakt, men kun visse ydre kendetegn har skiftet betoning. Han svækkede på et vist tidspunkt falangens, det vil sige fascistpartiets, politiske magtstil-

ling og styrkede på et andet tidspunkt kirkens position; han spillede hæren ud mod falangisterne og politiet mod hæren. Han har spillet med alle regiments støttepiller for at forhindre dannelsen af magtgrupper, som kunne svække hans egen stilling, og han har også spillet på monarkisterne mod republikanerne og på republikanerne mod monarkisterne. En afgørende bestanddel af hans magt ligger i hans virtuositet til at splitte og forvirre både modstandere og venner. Spaniens fundamentallove udstyrer ham med titlen »fører (Candillo) af Guds nåde« og med rang af statschef, regeringschef, øverstkommanderende for de væbnede styrker og chef for »den nationale bevægelse« (falangen). Han er desuden »Kirkens beskytter« og er i denne egenskab den, som udnævner landets biskopper efter et system, der nok giver Vatikanet forslagsret, men forbeholder Franco den endelige beslutning i tilfælde af tvistigheder mellem Rom og el Candillo. Så længe Franco selv lever, så længe han selv er i stand til at udøve magten, så længe er systemet hans, og så længe vil frankismen, den spanske fascisme, i sit væsen og i sin grundstruktur være den, vi har kendt, siden general Francisco Franco og hans officersjunta gik til angreb på republikken og demokratiet i Spanien for 30 år siden.

II.

Pludselig en dag står der noget i avisen, som aldrig har stået der før. En nyhed om metalarbejder-strejke i Bilbao og Barcelona. En melding om demonstrationer og blodige sammenstød i Vitoria og Irun i baskerlandet i Nordspanien. En historie fra Catalonien om en finansskandale og en forhenværende borgmester. En anden historie fra Valencia om en politisk retssag mod seks funktionærer fra det forbudte, men altså stadigt fungerende kommunistparti. Fra Asturien en reportage om en proces mod 25 strejkende minearbejdere. En skønne dag bringer spanske aviser også meddelelse om studenter-uroligheder og præstedemonstrationer i Barcelona, om lukning af Barcelonas universitet, om studenter-demonstrationer og arbejder-demonstrationer i Madrid. Nogle dagblade kritiserer regeringens økonomiske fireårs-plan. Hvad er der sket, siden spansk presse begynder at offentliggøre nyheder, som man før dårligt nok turde hviske om? Det fremgår af overskriften på forsiden af ugemagasinet SP: »Farvel til censuren«, står der med fede bogstaver. Pressecensuren er afskaffet. Men den indre sammenhæng mellem censurens afskaffelse og pressens faktiske arbejdsvilkår fremgår nok så tydeligt af overskriften til lederartiklen på forsiden af dagbladet »La Verdad« – Sandheden – i Alicante: »Frihed«– tankestreg – »og hvad nu« – spørgsmålstegn. »Ikke noget«, punktum.

Frihed – hvad nu? Ikke noget. I disse fem ord ligger sandheden om den nye presselov, som trådte i kraft den 8. april i år. Den nye presselov afskaf-

fer formelt den ældste af general Francos lovdekreter, dekretet fra 1938 om forhåndscensur over dagblade, ugeblade, tidsskrifter, bøger og tryksager af enhver art. Men i stedet indfører regimet en række kontrolforanstaltninger, som i praksis ophæver den påståede pressefrihed. 14 udførlige dekreter opstiller en tæt palisade af presse-regulering. Redaktører og journalister ved Spaniens 110 dagblade kan arbejde uden forcensur, men den trykte avis skal i ti eksemplarer forelægges informationsministeriet en halv time før distribueringen. Og dersom avisen indeholder nyheder, billeder eller kommentarer, som ikke passer ind i dekreterne om pressens ansvar, kan bladet beslaglægges og distribueringen forbydes. Uden for hovedstaden er det provinsguvernørerne, der fungerer på informationsministeriets vegne.

Ytringsfriheden skal respektere sandhed og moral. Skal vise lydighed for den nationale bevægelses tolv principper og de øvrige fundamentallove. Presseloven fremhæver i særdeleshed, at bladudgivere, redaktører og journalister skal respektere det nationale forsvars nødvendigheder, statens sikkerhed, oprettelsen af ro og orden, de offentlige institutioner og personer og domstolenes uafhængighed samt personens og familiens privatliv. Og alt dette skal ske i den fortolkning, som er regimets egen. Og den er uforandret. Og nyhederne skal fremkomme i den form, som redigeres af landets officielle nyhedsagentur. Det er forståeligt, at 80 pct. af landets dagblade arbejder videre, som om der ikke er kommet nogen ny presselov. Flere aviser og ugeblade er allerede blevet beslaglagt eller er idømt store bøder for at have taget pressefriheden for bogstaveligt. En lidt for stor overskrift om en strejke eller en demonstration er et anslag mod sandhed og moral.

Alligevel er den nye presselov et lille skridt til imødekommelse af de umiddelbart elementære krav fra redaktørerne og journalisterne om større ytrings- og bevægelsesfrihed. En slags imødekommelse af læsernes utilfredshed med den kedsommelige spanske presse. For nogle år siden offentliggjorde et dagblad i Madrid resultatet af et rundspørge om spaniernes avislæsning: 66 pct. af kvinderne og 24 pct. af mændene læste aldrig en avis. Og kun 8 pct. af kvinderne og 9 pct. af mændene læste nyhederne. Resten læste føljeton, underholdning og anden harmløshed, 52 pct. af de mandlige avislæsere læste kun sporten.

Regimets reaktioner efter presselovens ikrafttræden tyder på, at pressens påtvungne kedsommelighed vil fortsætte. De første ugers erfaringer har vakt forskrækkelse hos regeringen. Hæren mener, at informationsministeren, dr. Fraga Iribarne – den meget dygtige og begavede spanske propagandachef – er gået for vidt i sin liberalisering over for pressen. Man frygter, at åbningen af en ventil vil kunne resultere i alt for kraftig udvikling af røg og damp. Hellere lukke ventilen til igen, forlanger hærens og falangens øverste hierarki.

Men indrømmelsen til pressen har en udenrigspolitisk baggrund, som er

vigtigere end de indenrigspolitiske hensyn. Det spanske regime arbejder på at skaffe sig større respektabilitet i udlandets øjne. Spanien bestræber sig på at nedbryde de mure, som omgiver det fascistiske styre i Vesteuropa. Spanien vil i kontakt med de vesteuropæiske lande, det vil genoptages i staternes normale familieliv, det vil være medlem af det vesteuropæiske fællesmarked, det vil ind i NATO. Og til dette formål søger det at gøre sig mere respektabelt. Den nye presselov skal være en slags bevisførelse for politisk liberalisering – sådan som man for nogle år siden ændrede jurisdiktionen over politiske forbrydelser og overførte politiske retssager fra militærdomstolene til civile politiske domstole.

Men man fastholder officielt, at det ikke er det spanske regime, som har forandret sig, men at det er de vestlige demokrater, der har ændret deres syn på Spanien og nærmet sig Franco. Var vi ikke de første til at bekæmpe kommunismen i Europa? spørger regimets folk. Og har vi ikke fået ret? Set i den kolde krigs militærpolitiske og ideologiske perspektiv har Francoregimet en række konkrete årsager til at være ganske godt tilfreds med udviklingen. Oprettelsen af den atlantiske militæralliance i 1949 og Koreakrigen i 1950 gav klingende resultater for general Franco. De forenede Stater opdagede Spaniens betydning for den amerikanske og atlantiske strategi i Middelhavet, og aftalerne mellem Washington og Madrid i 1953 om amerikanske flåde-, luft- og landstøttepunkter i Spanien blev en grundsten – politisk, økonomisk og psykologisk. Ved aftalens fornyelse i 1963 var to milliarder dollars gået ind i den spanske statskasse i form af leje-afgifter og direkte og indirekte tilskud til Spaniens økonomi – og til modernisering og oprustning af det spanske militærvæsen. Millionerne ruller fremdeles, Spanien har fået en nyudrustet hær, som i formering og våbenteknik er koordineret med det amerikanske forsvar, og den nye aftale forpligter USA til ikke kun at forsvare de amerikanske baser i Spanien, men også at betragte en eventuel trusel mod Spanien som »et fælles anliggende«. Aftalen mellem Washington og Madrid gør de spansk-amerikanske forsvarsordninger til »en bestanddel af sikkerheds-arrangementerne for Atlanterhavets og Middelhavets områder«. Hverken amerikanere eller spaniere ønsker at skjule, at Spanien dermed i realiteten er blevet en atlantisk allieret og en »NATO-affilieret«. Den spanske prestiges behov for regulært medlemsskab af NATO er dog endnu ikke opfyldt og kan ikke blive det over for modstanden fra Danmark, Norge, England, Holland og Canada. Men Vesttyskland og selvsagt Portugal støtter general Francos atlantiske prestigebehov, og general de Gaulle har inddraget Spanien i de franske overvejelser om bilaterale forsvarsaftaler i Middelhavet. Vesttyskland går også ind for Spaniens optagelse i Fællesmarkedet, og Franco anvender her sin velkendte og hidtil pænt belønnede taktik: at vente tålmodigt til frugten er moden.

Spaniens optagelse i den økonomiske samarbejdsorganisation OECD

var en sådan frugt, og den har indadtil båret endnu større frugter i landets økonomiske udvikling. En saga, man ikke gerne mindes, er regimets egen dogmatiske binding af hele erhvervslivet, som bragte den økonomiske udvikling til randen af fallit. Vendepunktet var devalueringen og de økonomiske reformer i 1959, videreført i en dristig fireårs-plan i 1964. Siden da er det gået meget stærkt fremad med industrialiseringen og den tekniske modernisering, og det er ikke ved siden af at tale om et spansk økonomisk mirakel. En meget væsentlig del af dette mirakel er den næsten overvældende turisme, som udligner to tredjedele af underskudet på landets betalingsbalance og har medvirket til opsamling af en valutareserve på halvanden milliard dollars. Men den økonomiske vækst – omkring 8 pct. årligt – har også fremskyndet inflationen, og lønningerne er langt bagefter prisstigningerne. Som i Grækenland, Tyrkiet og Italien foregår i Spanien en masse-udvandring af arbejdere, der ikke har kunnet finde beskæftigelse i deres eget land. Trods stigende udenlandske investeringer, frem for alt amerikanske, og skabelsen af nye arbejdspladser fortsætter den spanske emigration til de vesteuropæiske industrilande. I årene 1963, 64 og 65 udvandrede 191.000 spaniere til Vesttyskland, Frankrig, Schweiz, Holland, Belgien, England og andre lande. Med industrialiseringen i storbyerne og indvandringen til byerne fra landet er det nu hovedsagelig landarbejdere, som siger Spanien farvel og finder beskæftigelse i Nordvesteuropa – og sender størstedelen af lønnen hjem til familierne og på denne måde er med til at ophjælpe den spanske valutabalance. Men de er også med til at fortælle dem derhjemme om de friere politiske vilkår i udlandet, og blandt de 14 millioner turister, som i fjor lagde 8 milliarder kroner i udenlandsk valuta i Spanien, har der *måske* også været nogen, som fik kontakt med spaniere og kunne fortælle dem om omverdenens syn på det spanske regime.

Respektabiliteten er regimets prestigebehov over for det vestlige udland, men også med den østlige verden søger regimet økonomiske og kulturelle kontakter, og Sovjetunionen og andre kommunistiske lande er parat til at besvare tilnærmelserne positivt. Der tales om genoptagelse af den diplomatiske forbindelse mellem Spanien og Sovjetunionen. Men først må russerne frigive det spanske guld, hævder regimet. Det spanske guld er republikens bankbeholdning på 660 tons guld, som den republikanske regering lod bringe i sikkerhed i Moskva under borgerkrigen som betaling for den russiske våbenhjælp. Visse politiske følere mellem Franco og Moskva kom i gang allerede i Krustjevs tid. Og da et russisk fodboldhold for et par år siden mødte et spansk ved en fodboldmatch på Madrids Stadion, var tilskuermængden begejstret, især fordi spanierne vandt over det sovjetiske hold. Har vi så ikke ret? spurgte regime-folk i den spanske hovedstad. Er det ikke rigtigt, at verden nærmer sig Spanien? Men en spanier fra en politisk oppositionsgruppe ytrede mørkt for sig selv: Siden 1939 har

nogen af os troet, at russerne ville komme tilbage til Spanien. Og når de så kommer – så sender de os et folboldhold . . .

III.

I 1962 strejkede titusinder af minearbejdere i Asturien, kuldistriktet i Nordspanien. Det var den indtil da største organiserede arbejderprotest mod regimet. Strejken blev slået ned, men regeringen måtte bøje sig for nogle af arbejdernes lønkrav. Samme år indtraf uden for Spaniens grænser en begivenhed, som rokkede ved regimets selvtillid. I München samledes 118 spanske oppositionspolitikere til et længe og grundigt forberedt møde i forbindelse med den europæiske bevægelses kongres. De 80 spaniere var kommet fra alle egne af Spanien, de 38 var eksil-politikere og tilhørte forskellige oppositionsgrupper i udlandet. Trods hindringsforsøg fra Madrid og Bonn-regeringen gennemtvang de 118 spaniere, at europabevægelsen vedtog en resolution, der krævede demokratiske reformer i Spanien som betingelse for landets optagelse i det europæiske fællesmarked. Ved deres hjemkomst blev nogle af de 80 spanske oppositionsfolk arresteret og anbragt i undersøgelsesfængsel, andre fik valget mellem arrestation og emigration, atter andre måtte opgive deres stillinger eller ramtes af arbejdsforbud. I Madrid gav Franco sit sikkerhedspoliti øgede fuldmagter. Regimet viste sin knyttede næve. Men i München var det kommet til en i hvert fald ydre forsoning mellem den spanske oppositions forskellige grupperinger – socialister, liberale, kristelige demokrater, fagforeningsfolk og andre. Kun kommunisterne var udelukket fra forsoningen.

Oppositionen i Spanien lever og arbejder omtrent som undergrundsbevægelsen i de okkuperede lande i nazitiden. Dens virksomhed er mærkbar. Illegale flyveblade og stencilerede tidsskrifter kommer ind ad brevsprækken til folk. Løbesedler daler pludselig ned over en gade foran en politigård eller en syndikats-bygning. Og det er på ingen måde svært at komme i kontakt med oppositionsfolk. De modtager den udenlandske gæst i deres hjem eller på deres kontor og udtaler sig frit og åbent. Og de har navne og adresser på venner og meningsfæller skrevet op i lommebøger og giver velvilligt navne og adresser og telefonnumre videre til gæsten. Hvem vil De møde – i Salamanca, i Bilbao, i Madrid, i San Sebastian, i Barcelona, her, ham kan De roligt opsøge med hilsen fra mig, så får De alt at vide. Disse oppositionens lommebøger gør et ejendommeligt indtryk på den udenlandske gæst. Er denne åbenhed udtryk for selvsikkerhed, naivitet, fatalisme eller spansk heroisme? Udtryk for en risikabel uforsigtighed, der kan koste fængsel eller arbejdsforbud eller emigration? Måske er lommebøgerne alligevel ikke så farlige. For med eller uden oppositionsfolkenes adressekartoteker kender sikkerhedspolitiet dem alle. De står alle i kartoteket hos civil-

garden, hos det væbnede politi og det hemmelige politi, de er allesammen kendt af regimets agenter og stikkere, og regimet giver dem et tøjr at bevæge sig i. Men bevægelsesfriheden er meget begrænset. Oppositionens folk kan mødes i snævre kredse under private former og udveksle tanker – men prøver de at mødes i større antal eller at mødes offentligt, prøver de at omsætte tankefriheden i handlefrihed, så er de i fare. Så koster det arrestation, mishandling og tortur, så koster det skriveforbud, bødestraf eller fængselsstraf. Deltagelse i illegale lukkede politiske møder medfører ofte, at sikkerhedspolitiet bagefter henter talere eller tilhørere til afhøring, og afhøring er jævnligt forbundet med mishandling eller tortur. Når de således behandlede stilles for en domstol for deres politiske virksomhed, er det nu i mange tilfælde praksis, at tortur hos politiet resulterer i en mildere strafudmåling. Slægtninge og andre, som bliver øjenvidner til mishandlings-episoder hos politiet, idømmes pengestraffe, dersom de lader deres viden gå videre. Regimet praktiserer en fyldig variation af terrorstraffe. Efter studenterdemonstrationerne i Barcelona i foråret og de efterfølgende præste-demonstrationer er man gået over til idømmelse af bøder – deltagerne i et lukket protestmøde i kapuzinerklostret Sarria i Barcelona, studenter, præster, intellektuelle, kunstnere, arkitekter – fik bøder på op til 200.000 pesetas, omkring 25.000 kroner. Professorer og forfattere og skuespillere har fået pengestraffe på fire- og femcifrede beløb. Studenter er bortvist fra universitetet, Barcelona universitet blev lukket efter demonstrationerne i maj. De ydre tegn på utilfredshed og opposition blandt arbejderne har været tiltagende i denne sommer. I begyndelsen af juni foretog Franco en demonstrativ rejse gennem Catalonien for at advare oppositionen og for at sige, at det er en livsvigtig nødvendighed for spanierne hele tiden at være sig borgerkrigens heroiske ofre bevidst og at vende sig imod udenlandske komplotmagere, som prøver at underminere det politiske system, der har reddet det spanske folks nationale eksistens. Den sorte legende i Francos egen instrumentering endnu en gang – ledsaget af den trusel, at »vort regimes effektivitet er velkendt«.

De demonstrerende studenter og arbejdere har ét tilfælles. De kræver liberalisering eller ophævelse af syndikaterne, de tvangsregulerede faglige organisationer, og indførelse af frie organisationer og frie valg til organisationerne. De forlanger »den autentiske repræsentation«, som det blev formuleret af de 118 spaniere på mødet i München. Og alle oppositionsgrupper i Spanien – studenter-grupper, socialister, liberale, kristelige demokrater, arbejder-kommissioner – har det tilfælles, at de opstiller respekten for mennesket og politisk frigørelse som hovedkrav i deres manifester, resolutioner, erklæringer, udtalelser og bønskrifter. Men oppositionsgrupperne har også det tilfælles, at de alle er indbyrdes splittede og uenige. Socialisterne er opdelt i venstre-, højre- og centrum-fraktioner. Ligeså liberale

og kristelige demokrater. Og også kommunisterne, som er de bedst organiserede, er uenige om midlerne. Mellem arbejderne og studenterne går en kløft, som demonstrerer klasseforskellen i et samfund, der gennem sit korporative system har cementeret klasseforskellen og rang-adskillelsen som et hovedelement i statssystemet. Over for arbejderne behøver regimet ikke at tage ret mange hensyn. De oppositionelle studenters demonstrationer er derimod en mere og mere overraskende og følelig ubehagelighed for regimet, thi studenterne er sønner og døtre af de højere samfundsklasser, er ungdommen fra de grupper og rangklasser, på hvilke regimet støtter sin magt. Først langsomt er der ved at blive etableret kontakter mellem arbejderne og studenterne, men trods München-mødet og München-forsoningen er der kun en ganske ringe kontakt mellem de politiske oppositionsgrupper. Der er i Spanien optalt omkring 100 faglige, kulturelle og politiske oppositionsgrupper, men der synes at være 100 kløfter imellem dem, og der er en stigende kløft mellem socialdemokrater, liberale og kristelige demokrater i hjemlandet og de tilsvarende oppositionsgrupper i udlandet. Erfaringernes forskel og generationsforskellen har øget modsætningerne mellem oppositionerne hjemme og oppositionerne i eksilet.

Oppositionerne i Spanien har det tilfælles, at de i hovedtrækkene formulerer identiske krav om humanistiske idealer i et nyt samfund, og at de på den anden side endnu ikke har formuleret det praktiske tegnebræt for overgangen fra frankismen til et demokratisk Spanien, endnu ikke har kunnet påvise, hvordan man håndgribeligt skal bære sig ad med at virkeliggøre forandringen. Man er for og imod en republik, for og imod genoprettelsen af et kongedømme, for og imod samarbejde med kommunisterne uanset at den kommunistiske oppositionsbevægelse har en betydelig udbredelse og sympati blandt især de nordspanske arbejdere. Man er tilmed for og imod indførelsen af den nordvesteuropæiske parlamentarisme og altså i realiteten uenige over selve fortolkningen og realiseringen af »den autentiske repræsentation«.

Denne indbyrdes uenighed blandt oppositionerne er regimets styrke. Den har delvis sin forklaring i Spaniens anarkistiske traditioner – i spaniernes generelle uvilje og mistanke mod et regeringsmaskineri og i de spanske provinsers traditionelle selvstyre-bestræbelser og deres modstand mod at blive regeret fra en central-administration. Oppositionsgrupperne har endnu én ting tilfælles: de råder over ikke så få velanskrevne og intelligente personligheder, men de har ikke megen ræsonnans blandt masserne. De er nogle tusinde konspiratorer i lommebøger, som er kendt af det hemmelige politi, men de brede masser er enten ængstelige eller politisk apatiske og i første række optaget af dagliglivets materielle problemer. Kirken kunne være vejledende, men er i splid med sig selv. Unge præster og præsteseminarister stiller sig solidarisk med strejkende arbejdere og demonstrerende

studenter, men katolicismens højere hierarki føler sig bundet af embedseden til Franco og frygter det ukendte nye, som en dag må komme. Og dog har kirken taget bestik af forandringens vind og forbereder sig i det stille til politisk at opfange sjælene, den dag Francos timeglas er udløbet.

IV.

Spanien venter. El Caudillo – føreren – er 74 år. Spanien venter på det, som vil ske, når alderen og helbredet tvinger Franco bort fra arenaen. Fysisk synes han endnu at være i god form, men informerede kredse ved at berette, at alderdommens åndelige svækkelse er begyndt at præge ham. Franco ønsker at gå over i historien som den mand, der reddede den spanske nations eksistens. Ingen anden kan træde ind i en sådan rolle. Jævnaldrende kampfæller fra borgerkrigen er døde, jævnaldrende rivaler er placeret i skyggen, og folket har i 27 år været opdraget til forgudelse af Francisco Franco, Francisco Franco alene. Hans næstkommanderende er Munoz Grandes, generalen der ledede Spaniens »blå division« på Hitlers østfront under verdenskrigen. Men også Munoz Grandes er gammel, over 70. Franco omgiver sig med et statsråd, systemets højeste konsultative organ, bestående af tretten dignitarer med en gennemsnitsalder af 68 år. Det er formelt dette statsråd, som sammen med regeringen skal træffe bestemmelse om arvefølgen efter Franco. Rådet repræsenterer hæren, kirken, syndikaterne, provinserne, universiteterne og monarkisterne – men ikke falangen, ikke den politiske bevægelse, som gav den spanske fascisme navn. Franco har villet identificere falangen og den nationale bevægelse med sig selv.

Spanien kalder sig officielt et »organisk demokrati«. Det er officielt også et monarki, men det har heller ingen monark. Om og hvornår landet vil få en demokratisk styreform, om og hvornår det vil få en konge – det ved man sandsynligvis først, når Franco har forladt skuepladsen. Det er en hovedbestanddel af hans politiske spil med magten, at han holder alle i uvished om sine hensigter vedrørende arvefølgen. Franco begyndte sin militære løbebane i kredsen af monarkistiske officerer under Spaniens sidste konge, Alfonso den Trettende. Han kom ind i den ledende militærjunta, da kongen gjorde general Primo de Rivera til landets diktator i 1923. Men da Alfonso i januar 1930 lod general-diktatoren falde, svingede stemningen om blandt de monarkistiske officerer. Og da kongen selv faldt og måtte vige for republiken i april 1931, afgjorde Franco med sig selv, at hårdhed til at knuse modstanderne er vigtigere end systemets ydre formbetegnelse. Men Alfonso den Trettende havde ikke abdiceret. Han havde kun midlertidigt givet afkald på at benytte sine kongelige prerogativer. Og han overdrog tronrettighederne til sin yngste søn, den nu 52-årige Don Juan. Før

eller senere måtte borgerkrigens sejrherre tage stilling til statsformens problem. Han gjorde det med successionsloven – loven om arvefølgen – i 1947. Ifølge denne lov er Spanien et monarki. Men loven er udformet på en sådan måde, at det er Franco, der bestemmer, hvem der skal være konge. Og over kongen står Franco selv med *Jefatura,* den øverste ledelse, til sine dages ende. Det vil sige, at Franco også kan bestemme om igen.

Hvem bliver konge, hvis nogen bliver Spaniens konge? Tronprætendenten Don Juan eller dennes unge søn Don Juan Carlos – eller måske en tredje? Et magtspil og en nervekrig har været i gang i snart tyve år. Thi der er personligt nag og politisk fjendskab mellem Franco og tronprætendent Don Juan. Don Juan besidder 16 fyrstetitler, men kalder sig greven af Barcelona. Han har en kulturel baggrund i England, men lever i eksil i Portugal og er, efter alt hvad man forstår, en mand med demokratiske idéer og en kritisk indstilling til frankismen. Derfor har Franco aldrig villet forpligte sig til offentligt at bekræfte Don Juan's rettigheder til tronen. Han foretrækker sønnen Juan Carlos, som har levet i Spanien det meste af sin tid og formodes at være så indoktrineret af frankismen, at Franco med Juan Carlos på tronen skulle være sikker på systemets overlevelse, sikret imod demokratiske eksperimenter. Juan Carlos fylder 30 om to år og opnår da myndighedsalderen til tronen. Er det dette tidspunkt, Franco venter på, før han beslutter sig for arvefølgen? Fra en sidegren af kongeslægten kommer imidlertid et krav, som vil gøre den unge Hugo Carlos af Bourbon-Parma til tronprætendent. Det er den slægtsgren, der har sine mest trofaste tilhængere blandt carlisterne, de spanske super-monarkister, som drømmer om at genoplive middelalderens monarkiske enevælde.

Spanien venter. Briser fra forandringens vind har kendetegnet kirkens holdning fra slutningen af 50'erne. Vatikanet har ved flere lejligheder blidt og indirekte, under pave Johannes den 23. endda temmelig klart, ladet forstå, at romerkirken ikke i et og alt var tilfreds med sin søn Francisco Franco. Spanien er 99,9 pct. katolsk, og kirken har med sine fine politiske antenner opfanget signalerne fra ønsker, krav og bønner om liberalisering og systemforandringer. Kirken vil vide at anbringe sig i en position, som svarer bedre til tidens strømninger. Pavestolens nye sociale og økumeniske lære, fra Johannes den 23.'s budskaber til Vatikan-konciliets, taler et sprog så relativt moderne, at Francos pressecensur måtte gribe ind med blyant og saks for at skåne systemet for utidige reaktioner fra befolkningen. Først nu har de spanske biskopper offentligt bekendt sig til alle katolikers frie politiske meningsdannelse. Men kirken i Spanien er ikke enig med sig selv. De gamle kardinaler og biskopper i hierarkiets top er mere pavelige end paven, og det er Franco, som udnævner dem. De unge og yngre, som lever sammen med befolkningen, repræsenterer forandringens brise. Vatikanet har markeret sin tillid til tronprætendent Don Juan, og når politiske par-

tier genopstår i Spanien, vil kirken have forberedt jordbunden for et kristelig-demokratisk parti af den italienske og den vesttyske type.

Ja, forberedelserne er allerede langt fremme, organisatorisk skjulte, men i omridsene håndgribelige nok. Opus Dei er den organisme, gennem hvilken kirkens topledelse vil være i stand til at præge en samfundspolitisk udvikling til afløsning af Franco-regimet. Opus Dei – Guds værk – er verdens mærkværdigste og magtfuldeste katolske lægmandsorganisation, som opstod i Spanien allerede i slutningen af 20'erne og nu har forgreninger over hele kloden og ledes fra Vatikanet. Opus Dei har også Franco's bevågenhed, skønt mange Opus Dei-folk er tilhængere af tronprætendenten Don Juan. Den rigtigste karakterisering af Opus Dei er nok at kalde den en slags katolsk frimurerbevægelse. Dens medlemmer og tilhængere er folk i samfundslivets ledende stillinger inden for industrien, bankvæsenet og bourgeoisiet, og det giver den en særlig status, at den driver et universitet i Pomplona i Nordspanien, og at en række af de øverste ansvarlige for regeringens økonomiske planlægning er Opus Dei-mænd. Opus Dei kan udvikle sig til organisk grundstamme i et kristelig-demokratisk parti til inddæmning imod nye socialistiske partier og venstreorienterede kirkekredse, herunder især »den katolske aktion« (de katolske arbejderes broderskab) og unge katolikkers marxistiske »folkelige frihedsfront«.

Syndikaterne venter. Spaniens erhvervsmæssige og kulturelle samfundsliv er inddelt i 24 syndikater eller korporationer, og det er her, at falangen, den oprindelige politiske fascistbevægelse, det eneste legale politiske parti, spiller sin største rolle. Også mange af syndikaternes ledende folk befinder sig i et skisma mellem generationerne. De oppositionelle arbejderbevægelser har rundt om på virksomhederne gennemtvunget oprettelsen af særlige arbejder-kommissioner, som ganske vist ikke officielt anerkendes, men i realiteten respekteres af regimet, når det drejer sig om lønspørgsmål og sociale problemer i de pågældende virksomheder. Dog er respekten ikke større end at politiet griber ind mod ledere af arbejder-kommissionerne, når disse foranstalter offentlige demonstrationer for strejkeretten, således som det var tilfældet i Madrid i juli. Regimet forsøger netop nu at gøre syndikaterne mere attraktive for arbejderne. Men Syndikaterne kan også med deres vældige milliardformuer, oparbejdet ved medlemsbidrag gennem 27 år, blive et modstykke til Opus Dei, blive instrument for en politisk arbejderbevægelse – dersom arbejderne enes om deres politiske mål og om midlerne til at nå dem. En ledende tillidsmand i en arbejder-kommission sagde til mig: Hvis alle arbejdere vidste, hvad de kunne opnå ved at stå sammen, så ville regimet vælte.

Men regimet kender dem alle. Og arbejderne tæller intet mod politiet og hæren. Også hæren venter. Ingen i Spanien tør med bestemthed sige, hvad der vil ske, når Franco forsvinder. Mange mener, at der kommer en

provisorisk regering som overgang til et konstitutionelt kongedømme. Og andre venter en åben magtkamp mellem regimets topfolk og mellem dets to generationer, mellem gammelfascisterne og de teknokratiske ungfascister. Men alle mener med sikkerhed at vide, at hæren vil gribe ind i samme øjeblik, Francisco Franco er ude af billedet og måske lidt før. Som på Ferdinand den Syvendes tid og under Alfonso den Trettende er hærens hierarki en blanding af monarkister og republikanere. Blandt de yngre officerer finder man også modstandere af frankismen. Men hæren er lydig. Den er frankismens pryd og Francos fornemste stolthed. Det bliver hærens divisionskommandører, kaptajngeneralerne og militærguvernørerne, som får det måske mest afgørende ord i den time, da noget vil ske i Spanien efter Francos bortgang eller afgang.

Rundt om i regimets topstillinger og institutioner forbereder man sig på denne stund. Den er samtale-emnet i bourgeoisiets velhavende, lukkede kredse hvor man ofte hører den betragtning, at regimet er et diktatur, som formidles af korruptionen. Tiden efter Franco er spørgsmålet, som snakken kredser om, når folk mødes på caféer og restauranter. Sikkerhedspolitiets agenter, som hører alt ved nabobordene såvel som ved telefonaflytningen, respekterer, at spanierne har tillagt sig en større frihed til at mumle. Folk på ledende poster tolererer kritik af regimet, tolererer overbærende kritik af bureaukratismen og korruptionen; fra ministre og nedefter indstiller man sig på forandringer.

Samtidig ser man på overfladen, at regimet selv drøfter nødvendigheden af konstitutionelle forandringer. Ved en revision af landets fundamentallove vil man forsøge at modernisere og forynge bevægelsen, gøre den mere strømlinjeformet, ligesom mere imødekommende – men ikke mindre effektiv. Det er som om, man ved ydre teknisk-politiske reformer vil forsøge at sikre sig en videreførelse af frankismen uden Franco. Men vil dette være muligt?

Militærdiktatur med et monarki, militærdiktatur uden monarki, demokratisering med kongedømme, demokratisering med republik – spørgsmålet om Spaniens fremtid, en fremtid uden Franco, rejser sig for 31 millioner spaniere og for Europa. Spanierne, de allerfleste, ønsker og håber på en blid overgang. Og venter.